धर्मशास्त्र संस्कृत

अ. नं १८

गौतमस्मृतिः

३२८ स्मृ: ५

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(1) गौतम

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(2)

॥०॥श्रीगणेशायनमः॥गौतमस्मृतिः॥वेदोधर्ममूलंतद्विदांचस्मृतिशीलेदृष्टोधर्मव्यति
क्रमः॥साहसंचमहतां अवरदौर्बल्यात् तुल्यबलविरोधेविकल्पः॥उपनयनंब्राह्मणस्याष्टमेन
वमेपंचमेकाम्यंगर्भादिसंख्यावर्षाणां तद्द्वितीयंजन्म॥तद्यस्मात्सआचार्योवेदानुवचना
च्च॥एकादशद्वादशयोःक्षत्रियवैश्ययोः॥आषोडशात्ब्राह्मणस्यापतितासावित्री॥द्वा
२ विंशतेराजन्यस्य॥द्व्यधिकायांवैश्यस्य॥मौंजीज्यामौर्वसौत्र्योमेखलाःक्रमेण॥कृष्णरुरुब २
स्ताजिनानि॥वासांसिशाणक्षौमचीरकुतपाःसर्वेषां॥कार्पासंचाविकृतंकाषायमप्येके॥वार्क्षंब्राह्म
णस्यमांजिष्ठहारिद्रेइतरयोः॥बैल्वपालाशौब्राह्मणदंडौ॥अश्वत्थपैलवौशेषे॥यज्ञियोवास
र्वेषां अपीडितायूपवक्रवसशल्याः॥ल्काः॥मूर्धललाटनासाः॥प्रमाणाः॥मुंडजटिलशिखाजटा
श्च॥द्रव्यहस्तउच्छिष्टोनिधायाचमेत्॥द्रव्यशुद्धिःपरिमार्जनप्रदाहतक्षणनिर्णेजनानितैजसमा
र्त्तिकदारवतांतवानां॥तैजसवदुपलमणि॥शंखमुक्तानांदारुवदस्थिभूम्योः॥आवपनंभू

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(2A)

मेः चैलवद्रज्जुविदलचर्मणां ॥ उपसर्गो वा ॥ प्राङ्मुखउदङ्मुखो वापित्रौचमारभेत् ॥ शुचौ देशे
आसिनो दक्षिणं बाहुं जान्वंतरा कृत्वा यज्ञोपवीत्यामणिबंधनात्पाणी प्रक्षाल्य वाग्यतो हृ
दयस्पृशस्त्रिश्चतुर्वा आप आचमेत् ॥ द्विः परिमृज्यात् ॥ पादौ चाभ्युक्षेत् ॥ मुखानि चोपस्पृशे
त् ॥ शीर्षण्यानि मूर्धनि दध्यात् ॥ सुप्त्वा भुक्त्वा च पुनः क्षुत्वा श्लिष्टेषु दंतवदन्यत्र जिह्वाभि
मर्शनात् ॥ प्राक्च्युतेरित्येके ॥ च्युतेष्वास्राववत् ॥ विद्यान्निगिरन्नेव तच्छुचिः ॥ न मुख्या विप्रुष उच्छि
ष्टं कुर्वंति ॥ न चेदंगे निपतंति लेपगंधापकर्षणे शौचममेध्यस्यात् ॥ तदद्भिः पूर्वं मृदा च मूत्रपुरीष
स्नेहविस्रंसदानाभ्यवहारसंयोगेषु च [illegible] योगेषु यत्र चाम्नायो विदध्यात् ॥ पाणिना सं
व्यमुपसंगृह्यांगुष्ठमधीहि भो इत्यामंत्रयेत गुरुः ॥ तत्र चक्षुर्मनः प्राणोपस्पर्शनं दर्भैः ॥ प्राणा
यामास्त्रयः पंचदश मात्राः ॥ प्राक्कूलेष्वासनं च ॥ ॐ व्याहृतयः पंच सत्यांताः ॥ गुरोः पादोपसंग्रहणं
प्रातः ब्रह्मानुवचने चाद्यंतयोः ॥ अनुज्ञात उपविशेत् ॥ प्राङ्मुखो दक्षिणतः शिष्य उदङ्मुखो वा ॥

(३)

सावित्रीवानुवचनन्न्रोह्मैमादितो ब्राह्मण आदाने ॥ ॐकारोन्यत्रापि ॥ अंतरागमने पुनरुपसद
नं ॥ श्वनकुलसर्पमंडूकमार्जाराणां त्र्यहमुपवासो विप्रवासश्च ॥ प्राणायामो घृतप्राशनं चे
तरेषां ॥ श्मशानेनाध्ययतेनैव ॥ छ ॥ इति श्रीगौतमीये धर्मशास्त्रे प्रथमोध्यायः ॥ छ ॥ प्रागुपन
यनात्कामचारवादः कामभक्षणमहुतात् [illegible]चारः ॥ यथोपपादितमूत्रपुरीषो भवति ॥
२ नास्याचमनकल्पो भवति ॥ अन्यत्रापमार्जन[illegible]प्रधावनावोक्षणेभ्यः ॥ न तदुपस्पर्शनादशौ २
चं ॥ न त्वेवैनमग्निहवनबलिहरणयोर्नि[illegible]युंज्यात् ॥ न ब्रह्माभिव्याहरेत् अन्यत्र स्वधानिनय
नात् ॥ उपनयनादिर्नियमः ॥ उक्तं ब्रह्मचर्यं [illegible]न भैक्ष्याचरणे ॥ सत्यवचनं अपामुपस्पर्श
नं ॥ एके गोदानादि वहिःसंध्यात्वं च ॥ निष्ठेवामासीनोत्तरां सज्योतिष्याज्योतिषादर्शनाद्वाग्यतः ॥
नादीत्यमीक्षेत ॥ वर्जयेन्मधुमांसगंधमाल्यादिवास्वप्नांजनाभ्यंजनोपानच्छत्रकामक्रोधलोभ
मोहवादवादनस्नानदंतधावनहर्षनृत्यगीतपरिवादभयानि ॥ गुरुदर्शने कण्ठप्रावृतावसक्थिका

(3A)

उपां शुश्रूषणां पादप्रसारणनिष्ठीवितहसितविजृंभितावस्फोटनानि ॥ स्त्रीप्रेक्षणालंभने मै
थुनशंकायां ॥ द्यूतं हीनसेवामदत्तादानं हिंसां ॥ आचार्यतत्पुत्रस्त्रीदीक्षितनामानि नित्यं ब्राह्मणा
अधःशय्यासनि पूर्वोत्थायी जघन्यसंवेशी वाग्बाहूदरसंयतः ॥ नामगोत्रे गुरोः समानतो निर्दि
शेत् ॥ अर्चिते श्रेयसि चैवं ॥ शय्यासनस्थानानि विहाय प्रतिश्रवणं ॥ अभिक्रमणं वचनाद्दृष्टे
न ॥ अधःस्थानासनस्तिर्यग्वातसेवायां गुरुदर्शने चोत्तिष्ठेत् ॥ गच्छंतमनुव्रजेत् ॥ कर्म विज्ञाप्या
ख्याय ॥ आहूताध्यायी ॥ युक्तः प्रियहितयोः ॥ तद्भार्यापुत्रेषु चैवं नोच्छिष्टाशनस्नापनप्रसाधनपाद
प्रक्षालनोन्मर्दनोपसंग्रहणानि ॥ विप्रोष्य तूपसंग्रहणं गुरुभार्याणां नैके युवतीनां व्यवहा
र ॥ प्राप्तेन सार्ववर्णिकं भैक्षचरणमभिशस्तपतितवर्जं ॥ आदिमध्यांतेषु भवच्छब्दः प्रयोज्यो वर्णानु
क्रमेण ॥ आचार्यज्ञातिगुरुषु स्वकुले वान्येषु च ॥ तेषां पूर्वं परिहरेत् ॥ निवेद्य गुरवे अनुज्ञातो भुंजीत ॥ असं
निधौ तद्भार्यापुत्रसब्रह्मचारिभ्यः ॥ वाग्यतस्तृप्यन्नलोलुप्यमानः ॥ संनिधायोदकं शिष्यशिष्टखधेत्

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(५)
अक्तोरज्जु वेणु विदलाभ्यांततुभ्यां अन्येनघ्नन्राज्ञानस्सास्य:॥ द्वादशवर्षाण्येकवेदे ब्रह्मचर्यं॥
चरेत्॥ प्रतिद्वादशंवासर्वेषु ग्रहणांतंवा विद्यांते गुरुमर्थेननिमंत्र्य॥ कृत्वानुज्ञातस्यवास्नानं॥
अचार्यश्रेष्ठोगुरूणामतन्येके॥ छ॥ इतीश्रीगोतमीयेधर्मशास्त्रेद्वितीयोध्याय:॥ छ॥ तस्याश्रम
विकल्पमेके ब्रुवते॥ ब्रह्मचारी ग्रहस्थोभिक्षु[illegible]स इति॥ तेषांग्रहस्थोयोनिरप्रजननत्वादि[illegible]
३ रेषांतत्रोक्तंब्रह्मचारिण:॥ आचार्याधी[illegible]नं॥ गुरो: कर्मशेषेणजपेत्॥ गुर्वभावे तदपत्य ३
वृत्ति:॥ तदभावेसब्रह्मचारिण्यग्नोवा॥ एवंवृ[illegible]लोकमवाप्नोति जितेंद्रिय:॥ उत्तरेषांचैवद
विरोधि॥ अनिचयोभिक्षुरुर्ध्वरेता:॥ ध्रुवशी[illegible]सु भिक्षार्थग्राममभियात्॥ जघन्यमनिवृत्तं
चरेत्॥ निवृत्ताशी:वाक्चक्षु: कर्मसंयतीकोपिना[illegible]दनंवासो विभृयात्॥ प्रहीणमेके निर्णिय॥
नाविप्रयुक्तमोषधीवनस्पतीनामंगमुपाददात॥ नेद्वितीयामपर्तुरात्रिंग्राममवसेत्॥ मुंड:शिखीवा
वर्जयधीनसंबधंसमे॥ भूतेषुहिंसानुग्रहयोरनारंभी वैखानसोवनेमूलफलाशी॥ तपश्शीलः॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5A)

श्रावणेनाग्निमाधाय अत्याभ्यासोऽजी॥ देवपितृमनुष्यभूतर्षिपूजकाः॥ सर्वातिथिप्रतिविद्धवर्जं
विष्क्रमय्यप्रयुंजीत॥ नफालकृष्टमधितिष्ठेत्॥ जटिलश्चिराजिनवासा॥ एकाश्रम्यंत्वाचार्याः प्र
त्यक्षविधानाद्गार्हस्थ्यस्य॥ छ॥ इतिश्रीगौतमीये धर्मशास्त्रे तृतीयोऽध्यायः॥ छ॥ गृहस्थः सदृशीं
भार्यां विंदेतानन्यपूर्वां यवीयसीं असमा[illegible]र्विवाहः॥ ऊर्ध्वं सप्तमात्पितृबंधुभ्यः॥ पं० च मा
न्मातृभ्यः पंचात्पितृत्यः॥ स्त्रीनती[illegible]॥ ब्रह्मणो विद्याचरित्रबंधुशीलसंपन्नाय द
द्यादाच्छाद्यालंकृतां॥ संयोगमंत्रः प्राजाप[illegible] सह धर्मश्चर्यतामिति॥ आर्षे गोमिथुनं कन्यावते द
द्यात्॥ अंतर्वेद्यृत्विजे दानं दैवः॥ अलंकृत्य[illegible] यं संयोगो गांधर्वः॥ वित्तेनानतिः स्त्रीमतामासु
रः॥ प्रसह्यादानाद्राक्षसः॥ असंविज्ञाताप॥ तोपगमनात्पैशाचः॥ चत्वारो धर्म्याः प्रथमाः॥ षडित्येके॥ अ
नुलोमाः अनंतरैकांतरासु जाताः सवर्णाम्बष्ठोग्रनिषाददौष्यंतपारशवाः॥ प्रतिलोमास्सूतमा
गधायोगवक्षत्तवैदेहकचांडालाः॥ ब्राह्मण्यजीजनत्पुत्रान्वर्णेभ्य आनुपूर्व्यात्॥ ब्राह्मणसू

(5)

मागधायोगवाःक्षत्तवैदेहकचांडालाः॥ब्राह्मण्यजीजनत्पुत्रान्वर्णेभ्य अनुपूर्वात्॥ब्राह्मणसूत
मागधागचंडालान्॥तेभ्यएवक्षत्रियामूर्धावसिक्तक्षत्रियधीवरपुल्कसान्॥तेभ्यएववैश्यभृ
ज्जकंठमाहिष्यवैश्यवैदेहाः॥पारशवयवनकरणशूद्रान्शूद्रेत्येके॥वर्णांतरगमनमुत्कर्षा
४ पर्षाभ्यां॥सप्तमेनपंचमेनाचार्याः॥सृष्ट्यंतरजा[illegible]नांवाप्रतिलोमानन्तुधर्महीनःशूद्रायांच॥ ४
आसमानायांचशूद्रादुत्पत्तिरवृत्तिः॥अन्य[illegible]ःपुनंतिसाधनःपुत्राःत्रिपुरुषमार्षितान्॥
दशैवप्रजापत्याते॥दशपूर्वान्दशापराना[illegible]नंचब्राह्मीपुत्रोब्राह्मीपुत्रः॥छ॥इतिश्रीगौतमी
यधर्मशास्त्रस्मृतौचतुर्थोध्यायः॥अथ[illegible]याःसर्वत्रचाप्रतिषिद्धवर्ज्जं॥देवपितृमनुष्य
भृत्यातिथिपूजकः॥नित्यस्वाध्यायपितृभ्यश्चोदकदानंचयथोत्साहमन्यत्॥भार्यादिरग्नि
र्दायादिर्वातस्मिन्गृह्याणिकर्माणि॥देवपितृमनुष्ययज्ञाःस्वाध्यायश्च॥बलिकर्मअग्नावध
ग्निर्धन्वंतरिर्विश्वेदेवाःप्रजापतिस्विष्टकृदितिहोमाः॥दिग्देवताभ्यश्चयथास्वद्वारतुमरुद्भ्याः

Joint project of the Rajawade Samshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

गृहे देवताभ्यः॥ प्रविश्य ब्रह्मणो मध्ये अद्भ्य उदकुंभे॥ आकाशायेत्यंतरिक्षे॥ नक्तंचरेभ्यश्च सा
यं स्वस्ति वाच्य भिक्षादानात्पूर्वं॥ ददाति सुविधधर्मेषु॥ समद्विगुणसाहस्रानं॥ अन्यानि फला
न्यब्राह्मणश्रोत्रियाचेदपारगेभ्यः॥ गुर्वर्थोनिवेशौषधार्थं॥ वृत्तिक्षीणां यक्ष्यमाणाध्ययना
ध्वसंयोगवेश्वजितेषु॥ द्रव्यसंविभागोब... भिक्षमाणेषु कृतान्नमितरेषु॥ प्रतिश्रुत्याप्यध
र्मसंयुक्तायनदद्यात्कृध्वहृष्टश्रीतानूतं ... करमूढमत्तानभिन्नवाक्यान्यन्तानि दोषः॥ बा
ध्यानायंतान्यपातूनानि॥ भोजयेत्पूर्वमतिथीन्॥ कुमारेव्याधितगर्भिणीस्वसामिनी स्थविरा
न्धन्यांश्च॥ आचार्यपितृसखीनां तु निवेदनं क्रिया॥ ऋत्विगाचार्यश्वशुरपितृव्यमातुलाना
मुपस्थानेमधुपर्कः॥ संवत्सरे पुनः पत्तविवाहयोरर्वाक्॥ राज्ञश्च श्रोत्रियाश्च॥ अश्रोत्रियस्या
सनोदके॥ श्रोत्रियस्य तु पाद्यमर्घ्यमन्नविशेषांश्च प्रकारयेत्॥ नित्यं वा सत्कारविशिष्टं मध्य
तोन्नदानमविधेसाधुवृत्ते विपरीतेषु तृणोदकभूमिः स्वागतमंततः पूजानत्यासेव्य॥ शय्यासना

(6) नुव्रज्योपासनानिसदृक्छ्रेयसोः समानि ॥ अल्पश्रुतोपि महति ॥ असमानग्रामोतिथिरेकरात्रि
काधिवृक्षसूर्योपस्थायी ॥ कुशलानामयारोग्याणामनुप्रश्नः ॥ अंत्यं शूद्रस्य ॥ ब्राह्मणस्यानति
थिश्चब्राह्मणो यज्ञे संवृतश्चेत् ॥ भोजनं क्षत्रियस्योर्ध्वं ब्राह्मणेभ्यः ॥ अन्यान्भृत्यैः सहानृशंसा
र्थमानृशंसार्थं ॥ ५ ॥ इति श्री गौतमीय धर्मशास्त्रे पंचमोध्यायः ॥ छ ॥ पादोपसंग्रहणं प्रातः सं
५ गवायेन्वहं ॥ अभिगम्य तु विप्रोष्य मातृपितृतद्बंधूनां ॥ पूर्वजानांविद्यागुरूणां तद्गुरूणांच ॥ ५
संनिपाते परस्य ॥ स्वनाम प्रोच्याहमयमित्यभिवादोज्ञान्यसमवाये ॥ स्त्रीपुंयोगेभिवाददितोनियम
मेतवतो नियममेके ॥ न विप्रोष्यस्त्रीणाममातृपितृभार्याभगिनीनां नोपसंग्रहणं चातुर्भार्यास्व
साश्च ॥ ऋत्विक्श्वशुरपितृव्यमातुलानां तु यवीयसां प्रत्युत्थानमभिवाद्याः ॥ तथान्यः पूर्वः पौ
रोशीतिकावरः शूद्रोपत्यसमानः ॥ अवरोप्यार्यः शूद्रेणनामचास्यावर्जयेत् ॥ राज्ञश्चाज
पः प्रेष्यः ॥ भो भवन्निति वयस्यः समानेहनि जातः ॥ दशवर्षवृद्धः ॥ पौरः पंचभिः कलाभरः

(6 A)

श्रोत्रियश्चारणास्त्रीभिः ॥ राजन्यवैश्यकर्मविद्याहीनाः ॥ दीक्षितश्चप्राक्क्रयात् ॥ वित्तंबंधुक
र्मजातिविद्यावयांसि श्रुतंतुसर्वेषांत्व्यागरीयस्तन्मूलत्वाद्धर्मस्यश्रुतेश्चरा ॥छ॥ इतिश्रीगौ
तमीयधर्मशास्त्रेषष्ठोध्यायः ॥छ॥ आपत्कालेब्राह्मणस्याब्राह्मणात् ॥ विद्योपयोगंअनुग
मनंगुरुशुश्रूषासमाप्तिब्राह्मणोगुरुः ॥ याजन[illegible]पनप्रतिग्रहासर्वेषांपूर्वःपूर्वोगुरुः ॥ तदभावेक्ष
त्रवृत्तिः ॥ तदभावेवैश्यवृत्तिः ॥ तस्यापण्यं [illegible]कृतान्नतिलशाणक्षौमाजिनानि ॥ रक्तवास
सीक्षीरसविकारं ॥ मूलपुष्पौषधमधुमांसतृ[illegible]कापथ्यानि ॥ पशवश्चहिंसासंयोगे ॥ पुरुषंच
शालकुमारीविहतंश्चनित्यं ॥ भूमिव्रीहियव[illegible]दोधेनुधन्वनडहश्चैके ॥ नियमस्तुरसानांरसैः ॥
पशूनांचानलवणकृतान्नयोः ॥ तिलानांचसमेनामेन तुपरस्परंप्रत्यर्थेसावीयान्तवृत्तिः ॥ अशक्तौ
वृश्शूद्रणतदप्येकेप्राणसंशयेतद्वर्णसंकराभक्ष्यनियमस्तुप्राणसंशयेब्राह्मणोपिशस्त्रमाददीत ॥ राज
न्योवैश्यकर्म ॥छ॥ इतिश्रीगौतमीयधर्मशास्त्रेसप्तमोध्यायः ॥छ॥ द्वौलोकेधृतव्रतौराजाब्रा

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

णाश्चबहुश्रुतः॥तयोश्चतुर्विधस्यमनुष्यजातस्यांतःसंज्ञानांचचलनपतनसर्पणानाम॥यत्तं
वनंप्रसूतिरक्षणमसंकरोधर्मः॥सएषबहुश्रुतोभवति॥लोकेवेदांगवित्॥वाक्यावाक्येतिहा
कुशलाःतदपेक्षस्तद्वृत्तिः॥बैंचत्वारिंशतासंस्कारैःसंस्कृतः॥त्रिषुकर्मस्वभिरतः॥षट्सुवा॥समया
चारिकेयाभिरतः॥षड्भिःपरिहार्योराज्ञाअवध्यश्चाअदंड्यश्चाबहिःकार्यश्चापरिवाद्यप
रिहार्यश्चेति॥०॥गर्भाधानपुंसवनसीमंतोन्नयनजातकर्मनामकरणसूर्यावेक्षणान्नप्राश
नकर्णवेधचूडोपनयनचत्वारिवेदव्रतानिस्नानसहधर्मचारिणीसंयोगःपंचानांयज्ञानाम
नुष्ठानंदेवभूतपितृमनुष्यभूतब्रह्ममतं[illegible]अष्टकाःपार्वणश्राद्धः॥अग्न्याधेयमग्निहोत्रं
दर्शपूर्णमासौदर्शश्रीइतिविपरीतलक्षणाअग्निष्टोमात्यग्निष्टोमउक्थ्यःषोडशीवाजपेयं
तिरात्रोप्तोर्यामइतिसप्तमोसंस्थः॥एतेचत्वारिंशत्संस्काराः॥अष्टावात्मगुणाः॥दयाःसर्व
भूतेषुक्षांतिनयाशौचमनायासोमंगलमकार्पण्यमस्पृहेति॥यस्यैतेचत्वारिंशत्संस्कारान

(7A)

चाष्टावात्मगुणा न स ब्राह्मणाः॥ सायुज्यः सालोक्यं च गछति॥ ७॥ यस्य तु खलु संस्काराणामे
कदेशोप्यष्टौ चात्मगुणा अथ स ब्राह्मणः सायुज्यं सालोक्यं च गछति॥ ८॥ इति श्रीगौतमीये
धर्मशास्त्रे अष्टमोध्यायः॥ ८॥ नित्यं शुचिः सुगंधः स्नानशीलः सर्वदा सुगंधधाधूपादियुक्तः
शुचिः स्त्रीगते अर्थंगते च न स्वगुणान् है॥ नि[illegible]र्णभाशाङ्को न रूढश्मश्रुरकस्मात्॥ नापो
ञ्जलिनापिबेत्॥ न तिष्ठन्॥ उद्धृतोदकेन[illegible]॥ शूद्रेणायदा वा[illegible]नीतं तेनैव हीयते॥ न वाय्व
ग्निविप्रादित्यापो देवतागायेंत्र॥ प्रतिप[illegible]मूत्रपुरीषामेध्यान्युदस्येत्॥ न पर्णलोष्टा
श्मभिर्मूत्रपुरीषापकर्षणं कुर्यात्॥ नै[illegible]प्रतिपादौ प्रसारयेत्॥ न भस्मकेशतुषक
पालामेध्यान्यधितिष्ठेत्॥ न म्लेछाशुच्यधार्मिकैः सह संभाषेत॥ संभाष्य पुण्यकृतो मनसा
ध्यायेत्॥ ब्राह्मणेन वा॥ अधेनुं धेनुभव्येति ब्रूयात्॥ अभद्रं भद्रमिति कपालं भगालकमि
ति कपालं भगाल्यमिति॥ मणिधनुरितीन्द्रधनुः॥ गां धयन्तीं परस्मै नाचक्षीत॥ न मिथुनीभ

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(४) वाग्नौचंप्रातिविलंबेत्।।नचतस्मिन्शयनेस्वाध्यायमधीयीत।।नचापररात्रमधीत्यपुनःप्रति
संविशेत्।।माकल्यानारीमभिरमयेत्।।नरजस्वलायां।।नचैनांश्लिष्येत्।।पत्नांउदक्यांनालिं
गेत।।नवन्यांदत्तामपरिणीतांनस्यांकदाचित्स्वबुधिस्यान्मदीयेयमिति।।अग्निमुखेःपध
मनाविग्रहवादिबहिर्गंधमाल्यधारणायांपसा[illegible]चऽनभार्यासहभोजनं।।नसंधौस्निग्धांनार्यो
७ वमभिरोहेत्।।सर्वतएवात्मानंगोपायेत्।।नप्रावे[illegible]यशिरोहनिपर्यरेत्।।प्रावृत्यरात्रौ।।नात्मन्मा ७
पनतर्पये।।नाराश्वोवसथात्।।नभस्मव[illegible]ष्ठछायापथिकाम्येषु।।उभेमूत्रपुरीषेदिवा
कुर्या।दुदङ्मुखः।।संध्यायोश्चरात्रौदक्षि[illegible]खः।।पलाशमासनंपादुकेदंतधोवनंइति।।यो
पानश्चैश्चौं[illegible]नाभिवादननमस्कारान्वर्जयेत्।।तेषुतुधर्मातरंस्यात्।।नाश्मादरपाणि
पादचक्षुर्वाक्चापलानिकुर्यात्।।छेदभेदनविलेपनविमर्दनावस्फोटनानिनाकस्मात्कु
र्यात्।।नापरिवस्तरीगछेत्।।नकुलंकुलस्यात्।।नयज्ञमवतोगछेत्।।नभक्षात्तुसंगणाक्षयेत्।।

(8.A)

नराद्रोप्रेष्याद्धृतं ॥ उद्धृतस्नेहविलेपनपिण्याकमथितप्रभृती निवान्नवीर्याणि नाश्नीयात् ॥
सायंप्रातस्त्वन्नमभिपूजितमनिंदं भुंजीत ॥ न कदाचिद्रात्रौ नग्नः स्वपेत् ॥ स्व स्नायाद्वा ॥ पश्चा
मवृताव्रध्याः संभ्याग्निनानादं मलोमसमहा[illegible]त्तावेदविद आचक्षते तत्समाचरेत् ॥ योग
क्षेमार्थमीश्वरमभिगच्छेत् ॥ नान्यमन्यत्र [illegible] धार्मिकेभ्यः ॥ प्रभूतैधोदकयवससकुशमा
ल्योपनिष्क्रमणमार्यजनभूयिष्ठमनलसम[illegible]धार्मिकाधिष्ठितं निकेतनमावसितुं यतेत ॥ प्रश
स्तमंगल्यदेवतायतनचतुष्पथानू ॥ प्रदक्षि[illegible]णमावर्त्तेत ॥ मनसा वा तत्समग्रमाचार्यमनुपाल
यदापत्कल्पः ॥ सत्यधर्मार्यवृत्तः शिष्टाध्या[illegible] ॥ नित्यमहिंस्रो मृदुर्दृढकारी दमदानशीलः ॥
एवमाचारो मातापितरौ पूर्वान्यपरांश्च दुरितेभ्यो मोक्षयिष्यन् स्नातकः ॥ छ ॥ इति श्री गौतमीये
धर्मशास्त्रे नवमोध्यायः ॥ छ ॥ प्रथमः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ७९ ॥ ब्राह्मणस्याधिकाः प्रवचनयाज
नप्रतिग्रहाः प्रवचमध्यापनं ॥ पूर्वेषु नियमस्तु पूर्वकेषु त्रिषु नियमो ध्यायनादिषु अवश्यकर्त्तव्य

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(9)

तया ॥ आचार्यं ज्ञातिप्रियधर्मगुरुधनविद्याविनयभेषु ब्राह्मणाः संप्रदानमन्यत्र यथोक्तात् ॥ कृषि
वाणिज्ये वा स्वयं कृते न कुसीदं चा राज्ञो धिक रक्षणं सर्वभूतानां ॥ न्यायदंडत्वं न्यायादनपेतो न्या
याः ॥ विभयाद्ब्राह्मणान् श्रोत्रियात् ॥ यो मार्गश्चावृत्तनयं अभियोगः कर्तव्यः ॥ भयेविशेषण ॥ सं
नी० ४ ग्रामे संस्थानमनिवृत्तिश्च ॥ न दोषो हिंसायामाहवे ॥ अन्यत्र व्यश्वसारथ्यानायुधकृतांजलि
८ प्रकीर्णकेशापराङ्मुखोपविष्टस्थलवृक्षा[illegible]रो ब्राह्मणवादिभ्यः ॥ क्षत्रियश्चेदन्यस्तमुप ८
जीवेत्तद्वृत्तिस्यात् ॥ जेतालभेत संग्रामिकं [illegible] वाहनं तु राज्ञः अश्वादिके वाहनं तद्राज्ञो भत्तमु
द्धारो यं राज्ञः ॥ यथार्हं भाजयेद्राजा यथा[illegible]यासुमंगीकृत्य द्रव्यं राजा वेरयेत् दिक्कंभर्तेन
कृशोन प्रजा रक्षमाणा वेतनं प्रच्छंति ॥ राज्ञे बलिदानं कर्षकैः भूमिविलेखनप्रवृत्तैः रूपाणां बलि
दानं कर्तव्यं राज्ञे ॥ दशममष्टमं षष्ठं वा ॥ विंशतिभागः शुल्कः ॥ फलपुष्पौषधमधुमांसतृणेंधना
नां षष्ठ्या तेषु नित्ययुक्तः स्यात् ॥ अधिकेन वृत्तिः ॥ शिल्पिनो मासि मास्येकैकं कर्म कुर्युः ॥ एत

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai joint project

9A)

नामोमोपजीविनोव्याख्याताः॥नोक्रीवंतश्च॥भक्ताभक्तश्चोप्यपिदध्यात्॥पण्यंवणिग्भिरर्थापचये
नदेयंवाणिजकैःपणनीयं॥विख्याप्यसंवत्सरंराज्ञारक्ष्यपरहाद्विनावधोषणांकृत्वाराज्ञादेतंकु
र्वतिरक्षेन॥ऊर्ध्वमधिगंतुश्चतुर्थंराज्ञःशेषं॥स्वामीरिक्थक्रयसंविभागपरिग्रहाधिगमेषु॥ब्रा
ह्मणस्याधिकंलब्धंप्रतिग्रहादिनायलुब्धं॥[illegible]प्यविजितं॥निध्यधिगमोराजधनं॥नब्राह्म
णस्याभिरूपस्य॥अब्राह्मणोव्याख्यातांषष्ठ[illegible]न्यके॥चोरहृतमवजित्ययथास्थानंगमयेत्॥
कोशाद्वादद्यात्॥रक्ष्यंबालधनमाव्यवहारप्रा[illegible]तु॥असमावृत्तेवायावद्गुरुकुलात्समावृत्तस्ता
वद्रक्ष्यंराज्ञाबालद्रव्यं॥वैश्यस्याधिकंकृषी[illegible]कुसुपाल्यंकुसीदंच॥शूद्रश्चतुर्थोवर्णएकजातिः॥
आर्यानार्ययोर्व्यतिक्षेपेकर्मणःसाव्यतिक्षेपोधन्यःकर्मणः॥७॥इतिश्रीगौतमीयेधर्मशास्त्रेदश
मोध्यायः॥छ॥राजासर्वस्येष्टेब्राह्मणवर्जंयथाभवतितथाराज्ञाकर्तव्यं॥साधुकारीस्यात्साधुवा
दी॥त्रय्यामान्वीक्षिक्यांचाभिविनीतः॥शुचिर्जितेंद्रियोगुणवत्सहायोपायसंपन्नः॥समःप्रजा

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(१०)

सुस्यात्॥हितंवासांकुर्वीत॥नमुपर्यासिनमधस्तादुपासीरन्नान्यत्रब्राह्मणोभ्यः॥तेष्वेवमंन्येरन्॥
तस्यापिसत्यमक्रोधःशौचं॥आचमनार्थंपाणिपादप्रक्षालनमेवैकेब्राह्मणानांयत्राचमनेना
र्थंप्रयोजनं॥श्राद्धकर्मभृत्यभरणंस्वदारवृत्तिः॥जीर्णान्यपिन्युपानत्छत्रंवासःकूर्चानिपरिभुक्त
प्रायाणियातयामानात्यर्थः॥उच्छिष्टान्ने[illegible]वृत्तिश्चतेनचोत्तरः॥अनुज्ञातोस्यनमस्कारो
१ मंत्रः॥पाकयज्ञैश्चयंयजेत्येकेमन्यन्ते॥सर्वेच[illegible]वरोशुःशुश्रूषयेयुः॥शास्त्रानुगतेनमार्गेण॥ १
चलन्तश्चेमानस्वधर्मेस्थापयेत्॥सन्मार्गास्त्र[illegible]कुर्वाणानेतोन्ब्राह्मणादीन्स्वपथिस्थापये
त्॥चशब्दादन्यांश्च॥तेसस्थावरादीन्केस्मा[illegible]यत्तोयत्नः॥धर्मस्यह्येकोभागोभवति॥एवमनुष्ठा
नंकुर्वन्धर्मस्यक्रियारूपस्यावयवोभवति॥रक्षणात्तस्यांशापरिमितोधर्मउच्यते॥विज्ञायतेत॥
अयमर्थः॥श्रुतोपठ्यते॥सहायमाह॥ब्राह्मणांचपुरोदधीयोयत्त॥विद्याभिजनवाग्रूपचयःशील
संपन्नं॥न्यायवृत्तंतपस्विनं॥तेनसहतेकर्माणिकुर्वीत॥चकस्मादित्यात्प्रश्नः॥यस्मात्॥ब्रह्म

(10A)

ल्लप्रसूतं हि क्षत्रमब्ध्यतेन व्यथ्यतइति॥ इति चाविश्वायते॥ श्रुतावयमर्थः श्रूयते॥ यानि च दैवो
त्पातचिंतकाः प्रब्रूयुस्तान्याद्रियेत॥ तदधीनमपि हि योगक्षेमं प्रतिजानते योगोस्सर्वलाभः॥
क्षेमं लब्धपरिपालनं॥ दानं अमृतं च [illegible] गावो॥ स्वस्तीन्यविनाशानाम॥ अविनाशायतन
रूपं कर्म॥ मंगलसंयुक्तं दूर्वागोरोचना [illegible]॥ एतान्यभ्युदयहेतून्यात्मसंयोगेन राजा का
रयेत॥ पुरोहितेन॥ एतानि तु शत्रुसंबंधे [illegible] येत॥ पुरोहितेन॥ एतानि तु शत्रुसंबंधेन कार
येत॥ विदूषणयेनाग्नौ स्वासां प्रकृतीनां [illegible] भवति॥ संवननवशीकरणं॥ येन शत्रुः प्रण
मति वश्योभवति॥ यथोक्तमृत्विजोन्यानां॥ न स्यपूर्वव्यवहारो वेदाः॥ देशजातिकुलधर्माश्चा
म्नायैरविरुद्धाः प्रमाणं॥ देशधर्मः प्रतिदेशं क्रियते॥ तेभ्यो यथाधिकारमर्पयित्वा व्यवहृत्य ध
र्मव्यवस्थाकारयेदिति शेषः॥ न्यायाधिगमे तर्कोऽभ्युपायः॥ तेनाभ्युह्य यथास्थानं गमयेत्॥ विप्र

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com